

کتابخانه از شاپور دوم شهبان ساسانی مشکین شهر

کامبخش فرد

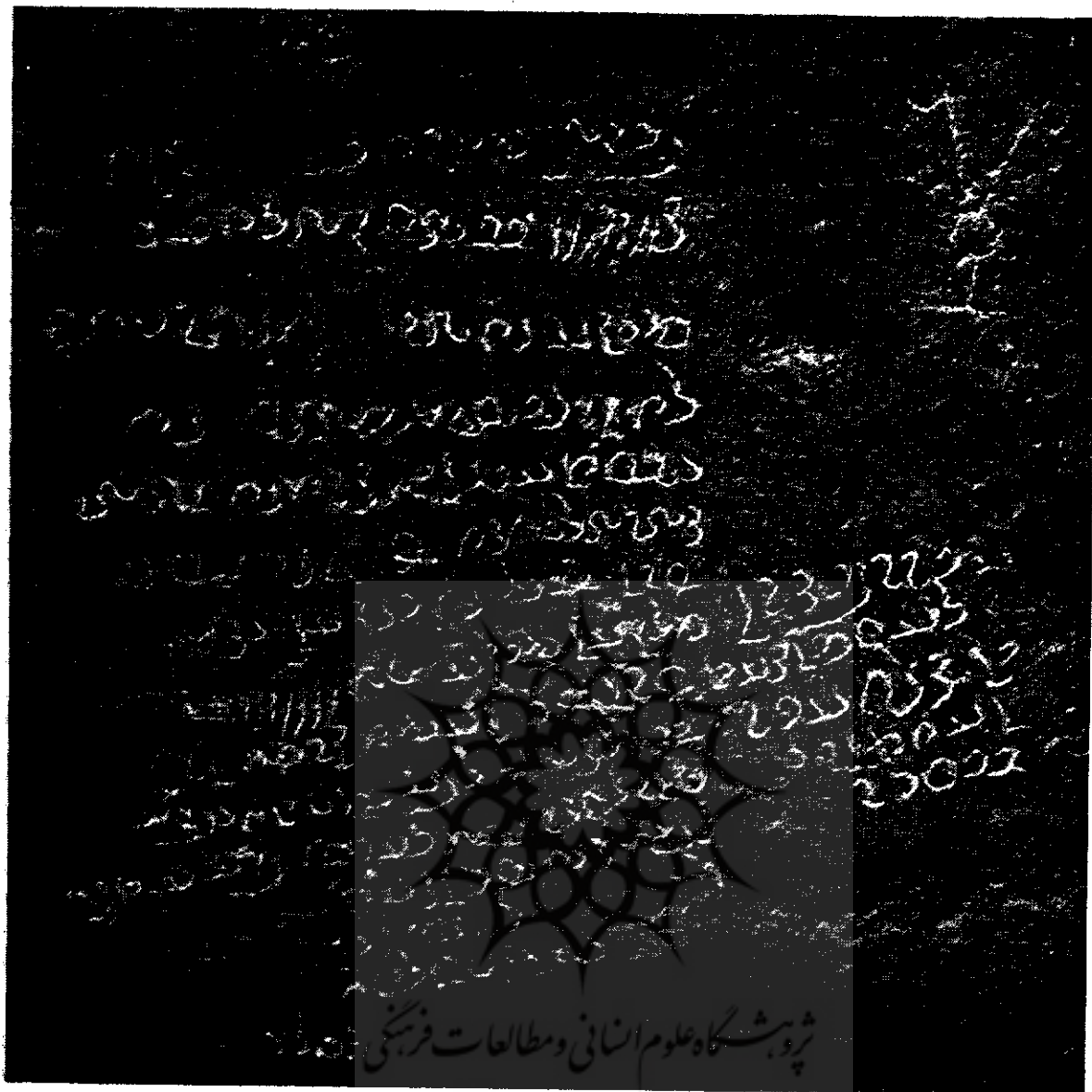
همچنانکه خوانندگان عزیز مجله هنر و مردم اطلاع دارند در تابستان سال گذشته هیئتی از اداره کل باستانشناسی و فرهنگ عامه به ریاست آقای کامبخش فرد در حوزه شهرستان مشکین شهر و اهر به کار بررسی و تحقیقات باستانشناسی پرداخت. ضمن بررسی و حفاری دژ نزدیک مشکین شهر کتیبه‌ای به خط پهلوی ساسانی در ۴۱ سطر کشف گردید (شماره ۵۰ مجله هنر و مردم). کتیبه مزبور بوسیله آقای دکتر «گردگروپ» عضو مؤسسه باستانشناسی آلمانی در ایران خوانده شد. چون برای اولین بار است که در آذربایجان کتیبه‌ای به خط پهلوی ساسانی کشف و خوانده شده است از نظر اهمیت موضوع به چاپ آن مبادرت گردید.

ساختن آن از خزه و رطوبت بود و به همین منظور با عده‌ای از کارگران محلی و وسایل فنی طی چند روز از سنگ مزبور خزه برداری گردید و سپس محل نشسته‌ها با پودر گچ پر گردید و تعدادی عکسهای مختلف از آن برداشته شد. خوشبختانه این عکسها در تهران بدوستان و اشخاصی که در این رشته کار کرده‌اند ارائه شد که هر کدام سهم خود کوشی در خواندن آن بعمل آوردند. از جمله آقای دکتر «گردگروپ» عضو مؤسسه باستانشناسی آلمانی در ایران بوده که بمحض اطلاع با پشتکار و علاقه فراوانی بگشایش رمز این خط پرداخت و حتی در تابستان سال جاری سفری نیز بمحل رفته و از نزدیک نیز مطالعاتی بعمل آورد و بالاخره آنرا خواند و حقیقاً کوشش ایشان قابل تحسین است. همانطور که ایشان در نامه خود اشاره کرده است، خط پهلوی ساسانی بجهت اینکه برای اولین بار در آذربایجان کشف شده یکی از جهت مکانی بسیار معتبر است و دیگر از جهت زمانی. چه این کتیبه مربوط بزمان سلطنت شاپور دوم شاهنشاه ساسانی است و اما قلعه مقابل این سنگ نشسته؛ بنائی است از خشت و گل و آجر که برشالوده سنگی استوار شده است. این بنا فعلاً سه برج دارد و سه دیواره و در محل دیواره چهارم و برج چهارم بنای بهداری جدید مشکین شهر ساخته شده است.

قلعه بشکل مستطیل و بتقریب ۲۳۰ متر طول و ۱۱۰ متر عرض دارد - در سه قسمت غرب - شمال - جنوب آن تأسیساتی

تقریباً در یکصد متری شرق میدان اصلی مشکین شهر دره‌ای وجود دارد که بجهت انبوه درختان کهن معروف بباغ نوروز میباشد. این دره که آب مختصری در آن جریان دارد برودخانه خیاو میریزد - در ارتفاع شرقی این دره قلعه‌ای با برجاست که از سمت غرب بسیار تندی برودخانه خیاو منتهی میشود و در کمرکش ارتفاع غربی دره یا باغ نوروز سنگ بسیار بزرگی است که ریشه‌های خود را تا اعماق زیادی در زمین فرو برده است. بر سینه سنگ که خارا مینماید و درست بدقلعه رفیع ارتفاع شرقی مینگردد خطوط پهلوی ساسانی نقر شده است.

اولین بار که در تابستان سال ۱۳۴۵ به همراه آقای رهنمون موفق بکشف این سنگ نشسته گردیدیم این تصور در من قوت داشت که حتماً ارتباطی بین این نشسته و قلعه مقابل آن بایستی موجود باشد. افراد محلی که نوشته محکوک را بر روی سنگ سخت و عبوس کنار رودخانه مشاهده کرده بودند، در طلب گنج شها و روزگاری را ندانده در زیر و بالای سنگ کاوش کرده بودند، اینان معتقد بودند که بایستی حتماً در این محل گنجی وجود داشته باشد و نقل قول میکردند از صاحب نسخه‌ای که گفته بود؛ نشسته میگوید: «من بگنج مینگرم و گنج بمن». و کوشش ما بیشتر دریافتن ارتباط بین این نشسته و قلعه مقابل آن بود و بنابراین اولین قدم حفاری دقیق در پای سنگ و آزاد

رتال جامع علوم انسانی

این قلعه در دوره‌های پس از ساسانی مورد استفاده قرار گرفته و بنظر میرسد چندین بار تعمیر و تکمیل شده است. در حال حاضر دارای حجره‌ها و اطاقهای متعددی است و علاوه بر آن دارای آخورها و اصطبل‌های فراوانی است و بیشتر بیک قلعه جنگی میماند. آنچه که مسلم است حوادث گوناگونی را بخود دیده است.

آقای غلامحسین ساعدی در کتاب «خیابو» از یادداشتهای شیخ عبدالغفور که وقایع نگار عباس میرزا بوده و حوادث روزانه را یادداشت میکرده چنین میگوید:

« اما پس از چند روز توقف در اردبیل و تحریر وقایع

حجره مانند، اصطبل و آخورهای متعدد وجود دارد. قلعه مشرف بر دره رود خیابو و روی بلندی بنا گردیده است، تقریباً از بالای برجها و دیوارها تمام اطراف زیر نظر گرفته میشود.

پایه‌های این بنا تماماً از قلوه سنگ ساخته شده و محتمل است بنای اسلامی بر بقایای قلعه ساسانی استوار و ساخته شده باشد و با مراجعه به متن کتیبه احتمالاً منظور «نرسه هرمزد» شهردار محلی آنجا که صحبت از قلعه‌ای میکند، اشاره‌ای قوی به نزدیک دارد و نزدیکترین قلعه باین سنگ نبشته همین قلعه عظیم است با فاصله‌ای در حدود ۷۰ تا ۸۰ متر.

۱- از سطر اول تا سطر سوم تاریخ است. این کتیبه بتاریخ ماه هفتم و بیست و هفتمین سال سلطنت شاپور دوم نوشته شده است یعنی ۲۶۷ سال پیش از هجرت می باشد.

این کتیبه بعد از آن دو کتیبه تخت جمشید که در دومین سال و هجدهمین سال سلطنت شاپور دوم است نوشته شده.

۲- از سطر ۹-۳۰ کتیبه از شخصی بنام نارسه هرمزد یاد شده که شش سال برای ساختن آن قلعه کار کرده است ولی از سمت خود در آن بیان نکرده با احتمال میتوان گفت که شاید شهردار بوده و اسم آن قلعه در این کتیبه نوشته شده ولی بعلمت خرابی خوانده نمیشود.

۳- از سطر ۲۱-۹ اندرزی است و نارسه هرمزد در آن متذکر میشود که شهر باران و بزرگان این اندرز را بخوانند و جوانمردانه نظر خود را ابراز دارند که اگر آن قلعه مورد پسند آنها قرار بگیرد باو آفرین بگویند در غیر این صورت يك قلعه بهتری بسازند.

این کتیبه بعلمت مکان و زمانش اهمیت دارد. از لحاظ

مکان چون در آذربایجان پیدا شده و پیش از آن کتیبه ساسانی در آذربایجان پیدا نشده است.

و از لحاظ زمان چون در زمان سلطنت شاپور دوم نوشته شده و در آن زمان تمدن و فرهنگ ساسانی تغییر یافته است در این کتیبه يك سبك نقاشی بخصوصی دیده میشود این کتیبه از کتیبه های پیش خشنتر است.

در کتیبه های قبلی که پادشاهان ۲۷ لقب نوشته بودند در این کتیبه فقط به ۵ لقب خلاصه شده است.

ایرادی که در این کتیبه بچشم میخورد اینست که دو ردیف نوشته آنرا میتوانستند از قسمت بالاتر شروع بکنند و در يك ردیف آنرا تمام میکردند که کمتر جا میگرفت.

مضمون و محتویات کتیبه: جمله آخری کتیبه زیاد مناسب نیست و آن دو علت دارد.

- ۱- شاید بعلمت دوری از مرکز حکومت ساسانی باشد.
- ۲- در زمان سلطنت شاپور دوم سبك تمدن و فرهنگ تغییر کرده است که تمدن خوبی مثل سابق نداشتند.

نوشته کتیبه

۱- ماه مهر در سال	۱- بیرج متری قدم شنت
۲- ۲۷ شاپور شاهان	۲- ۲۷ شجویولی ملکان
۳- شاه پسر هرمزد که	۳- ملکا زی حو (ل) مزد (کن) ات
۴- من نرسه هرمزد	۴- لی نرسحی حولمزدی لی
۵- گفتم که این قلعه فرهید	۵- گوپت ا (يك) زنه دزی زی پلحت
۶- دحوحلی زی ساختم و من	۶- دحوحلی (۰) زی پلکندی اپم
۷- نام خداوند و شاهنشاه را	۷- پون شم زی یزدان یدعتن (و)
۸- دانستم و قلعه را در شش سال	۸- ملکان ملکا پون ۶ شنت
۹- آماده کردم ببین	۹- پون پلچامی کرتی کعن
۱۰- شهریار بزرگ مرد آزاد	۱۰- شتلدالی لبا ازاتی گیرا
۱۱- که پس از من باشد رادمرد باشد	۱۱- منولچدر حوه لاتی بوات پون
۱۲- اگر این قلعه را بیسند	۱۲- زنه دزی پسندات ادین
۱۳- (۰۰۰۰۰)	۱۳- نوم (۰۰۰) چ (۰۰) ل (۰۰۰) دین
۱۴- بروح او آفرین	۱۴- من (۰۰۰) ل (و) بان اپلینی
۱۵- ردیف (دوم نوشته را ببینید)	۱۵- (۰۰۰) لون
۱۶- بفرستد	۱۶- ابو عبیدون
۱۷- اگر نپسندد	۱۷- منولا پسندات
۱۸- يك قلعه	۱۸- ادین دزی ابو
۱۹- بسازد که از	۱۹- عبیدونای منومن
۲۰- این بهتر	۲۰- (زی) . شپیر
۲۱- باشد	۲۱- حوه ت